

Η χαρά στην Παλαιά Διαθήκη

Ορθοδοξία / Ερμηνεία Αγίας Γραφής

Γεώργιος Πατρώνος, Ομότιμος Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η βασική αυτή έννοια, ότι ο Θεός είναι τελικά ο μέγας «δοτήρ» και χορηγός της χαράς στον άνθρωπο, βρίσκεται ιδιαίτερα αναπτυγμένη στην Παλαιά Διαθήκη. Και μάλιστα σχετίζεται άμεσα εκεί και με τη λατρεία του ονόματος του Θεού (Δευτ. 16, 14· Ψαλμ. 100, 2). Η σύνδεση αυτή της χαράς με την παρουσία του Θεού στη

ζωή του ανθρώπου, κάνει τη χαρά να μη θεωρείται σαν ένα απλό εσωτερικό αίσθημα αλλά σαν ένα καθολικό γεγονός που δείχνει τη στάση του ανθρώπου μέσα στην προσωπική του ιστορία.

Οι σωτηριολογικές ενέργειες του Θεού είναι η κύρια πηγή χαράς για τον πιστό άνθρωπο. Η πεποίθηση ότι ο Θεός «κατασκηνώνει» μεταξύ των πιστών Του και γίνεται «ασπίδα» των δικαίων, φέρνει ασφαλώς μαζί με την ελπίδα ευφροσύνη και χαρά (Ψαλμ. 5, 11—12). Ο ψαλμωδός θα εκφράσει έντονα αυτή τη σωτηριολογική αίσθηση και εμπειρία· «... διηγήσομαι πάντα τα θαυμάσια σου· ευφρανθήσομαι και αγαλλιάσομαι εν σοι» (Ψαλμ. 9, 2-3) και «προωρώμην τον Κύριον ενώπιόν μου διά παντός, ότι εκ δεξιών μου έστιν, ίνα μη σαλευθώ. Διά τούτο ηυφράνθη η καρδιά μου και ηγαλλίασατο η γλώσσα μου, έτι δε και η σαρξ μου κατασκηνώσει επ' ελπίδι, ότι ουκ εγκαταλείψεις την ψυχήν μου εις άδην» (Ψαλμ. 15,8—10).

Βοόζ και Ρουθ η χαρά στην Π.Δ.

Έτσι βλέπουμε, ότι στην Παλαιά Διαθήκη η εμπειρία η σωτηριολογική και η

έκφραση της χαράς είναι στενά συνδεδεμένα. Δείχνουν τη διάθεση του πιστού και δίκαιου ανθρώπου που έχει στηρίξει την ελπίδα του στο Θεό, ευφραίνεται και χαίρεται για τις σωτήριες επεμβάσεις Του.

Αυτή όμως η αίσθηση της σωτηριολογικής παρουσίας του Θεού κατανοείται από τους ιερούς συγγραφείς της Παλαιάς Διαθήκης περισσότερο σε μια ιστορική και κοινωνική έννοια παρά πνευματική και εσωτερική, όπως την κατανοούμε σήμερα εμείς. Και στο σημείο αυτό η Π. Διαθήκη είναι συνεπής στην ιστορική και κοινωνική της προοπτική. Οι συγκεκριμένες ιστορικές επεμβάσεις του Θεού στη ζωή και στην ιστορία του Ισραήλ είναι πράγματι οι κύριες αφορμές της χαράς. Στην ιστορική μνήμη του λαού του Θεού κυριαρχούν οι θαυμαστές επεμβάσεις του Γιαχβέ, καθόλο το μήκος της ιστορικής του πορείας από τη στιγμή της μεγάλης εξόδου του από την Αίγυπτο και εξής. Όλα αυτά δε τα γεγονότα έχουν γίνει πλέον στη ζωή του Ισραήλ ιερές τελετουργίες, εορτές και πανηγύρεις και εκφράζουν τη βαθειά ευγνωμοσύνη του λαού για τις σωτήριες επεμβάσεις του Θεού. Η εορτή του Πάσχα, της Σκηνοπηγίας, των Νουμηνιών και του Εξιλασμού δεν είναι τίποτε άλλο παρά η αποκορύφωση αυτής της χαράς που ζει ο λαός και την εκφράζει στην ιστορία του με λατρευτικές και τελετουργικές πράξεις. Η χαρά που εκφράζεται μέσα στη λατρεία δείχνει ασφαλώς πολύ έντονα την ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία της που έχει μέσα στην Π. Διαθήκη.

Αυτή όμως η θρησκευτική έννοια της χαράς έχει στην Π. Διαθήκη και μια έντονη κοινωνική σημασία. Η θρησκευτικό-τητα εδώ έχει διαποτίσει και πλουτίσει την καθημερινή κοινωνική εμπειρία και είναι μια ένδειξη πως ιστορία και σωτηρία συνυπάρχουν στη ζωή ενός λαού που είναι «λαός του Θεού». Και η μία δεν νοείται χωρίς την άλλη. Αυτό σημαίνει πως ιστορία τελικά είναι μια ιερή ιστορία για ένα λαό που στηρίζει όχι μόνο τις μεγάλες του ιστορικές εμπειρίες στο Θεό με ελπίδα αλλά και τις καθημερινές του πράξεις και ενέργειες.

Μέσα σ' αυτό το θρησκευτικό —κοινωνικό πλαίσιο, οι κοινωνικές διατάξεις και ο νόμος του Θεού ορίζουν τη ζωή των ανθρώπων και η εφαρμογή τους γίνεται αντικείμενο πολλής χαράς και ευφροσύνης (Ψαλμ. 119, 14-16). Η κοινωνική ζωή και η κοινωνική συμπεριφορά αναφέρονται στο Θεό και γίνονται αφορμές για καθημερινή χαρά. Είναι χαρακτηριστικό πως το ουσιαστικό της χαράς χρησιμοποιείται ευρύτατα από τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, όταν αυτά αναφέρονται, ιδιαίτερα μάλιστα, στις κοινωνικές σχέσεις. Οι γιορτές με όλες τους τις εκδηλώσεις φέρνουν στον άνθρωπο χαρά (Ψαλμ. 33,1-3• 95, 1-298, 4). Όμοια η μουσική (Ψαλμ. 150, 1-3• 150, 1-3), τα τραγούδια (Γεν. 31,27) και ο χορός (Θρήν. 5,15), είναι εκφράσεις αυτής της χαράς. Αλλά και τα δείπνα και το καλό φαγητό και το κρασί «ευφραίνουν» την καρδιά του ανθρώπου (Ψαλμ. 104,15• Εκκλ. 8,15). Μα πιο

πολύ απ' όλα φέρνει χαρά η παρουσία της αγαπημένης (Εκκλ. 9,9· Ησ. 62,5), η γέννηση και ανατροφή των παιδιών (Ιερ. 20,15· Παροιμ. 10,1· 23,24), καθώς και η χαρά από τους καρπούς της γης και το θερισμό είναι πράγματα πλούσια (Ησ. 9,3· Ψαλμ. 126,5).

Όλα αυτά φανερώνουν, πως η χαρά των ανθρώπων, από τις πιο υψηλές πνευματικές εμπειρίες μέχρι τις κοινές καθημερινές εκδηλώσεις, είναι δώρο του Θεού και ως δώρο πρέπει να την δέχονται οι πιστοί. Η ικανότητα δε να χαίρεται κανείς και με τα πιο απλά και γήινα ακόμη πράγματα, θεωρείται πραγματικό «χάρισμα», δοσμένο από τον αγαθό Θεό προς τον άνθρωπο· «έγνων ότι ουκ έστιν αγαθόν εν αυτοίς, ει μη του ευφρανθήναι και του ποιείν αγαθόν εν ζωή αυτού. Και γε πας άνθρωπος, ος φάγεται και πίεται και ίδη αγαθόν εν παντί μόχθω αυτού, δόμα Θεού έστιν» (Εκκλ. 3,13). Η αληθινή χαρά πάντοτε προέρχεται από το Θεό και ο Θεός τελικά είναι στην ουσία το αντικείμενο της χαράς μας (Ψαλμ. 84,2·89,16).

Εκτός όμως από την κοινωνική και «εξωτερική» αυτή χαρά υπάρχει και η «εσωτερική» χαρά. Σ' αυτήν την περίπτωση η Παλαιά Διαθήκη μιλάει με μια καθαρή εσχατολογική έννοια και την συσχετίζει με τη βασιλεία του Θεού. Οι Ψαλμοί και ο προφήτης Ησαΐας ιδιαίτερα ενδιαφέρονται και γι' αυτή τη μορφή χαράς. Η αναφορά είναι στη σωτηρία του Ισραήλ που με κέντρο τη Σιών θα γίνει αφορμή να δοξασθεί τα όνομα του Κυρίου και από τα έθνη (Ψαλμ. 14,7· Ησ. 12,6). Εδώ κυριαρχεί ο χρονικός προσδιορισμός «τότε» και μας δείχνει με σαφήνεια την εσχατολογική διάσταση της χαράς αυτής· «τότε επλήσθη χαράς το στόμα ημών και η γλώσσα ημών αγαλλιάσεως. Τότε ερούσιν εν τοις έθνεσιν εμεγάλυνε Κύριος του ποιήσαι μετ' αυτών. Εμεγάλυνε Κύριος του ποιήσαι μεθ' ημών, εγενήθημεν ευφραινόμενοι» (Ψαλμ, 125,2-3).

Ακόμη, η χαρά παρουσιάζεται και ως «αμοιβή» στο μέλλον για τους κόπους και τους μόχθους εκείνων που εργάζονται σκληρά στο παρόν «οι σπείροντες εν δάκρυσιν εν αγαλλιάσει θεριούσι» (Ψαλμ. 125,5). Τότε «ερούσι τη ημέρα εκείνη· ιδού ο Θεός ημών εφ' ω ηλπίζομεν και ηγαλλιώμεθα και σώσει ημάς» (Ησ. 25,9). Στο μέλλον εναπόκειται η ριζική αλλαγή των πάντων που θα φέρει και τη μεγάλη εσχατολογική χαρά· «έσται γαρ ο ουρανός καινός και η γη καινή και ου μη μνησθώσι των προτέρων, οúd' ου μη επέλθη αυτών επί την καρδίαν, αλλ' ευφροσύνην και αγαλλίαμα ευρήσουσιν εν αυτή· ότι ιδού εγώ ποιώ αγαλλίαμα Ιερουσαλήμ και τον λαόν μου ευφροσύνην. Αγαλλιάσομαι επί Ιερουσαλήμ και ευφρανθήσομαι επί τω λαώ μου και ουκέτι μη ακουσθή εν αυτή φωνή κλαυθμού ουδέ φωνή κραυγής» (Ησ. 65,17-19).

Στο μέλλον τοποθετείται η εσχάτη ώρα του θερισμού. Φως και χαρά θα είναι η

τελική πλούσια καρποφορία· «ο λαός ο πορευόμενος εν σκότει, ίδετε φως μέγα· οι κατοικούντες εν χώρα και σκιά θανάτου, φως λάμπει εφ' υμάς. Το πλείστον του λαού, ο κατήγαγες εν ευφροσύνη σου και ευφρανθήσονται ενώπιόν σου ως οι ευφραϊνόμενοι εν αμήτη και ον τρόπον οι διαιρούμενοι σκύλα» (Ησ. 9,2-3). Γι' αυτό και θεωρούνται μεγάλης σπουδαιότητας τα προφητικά εκείνα χωρία που καταλήγουν στην πρόσκληση της χαράς. Ο προφήτης Ιωήλ, αναφερόμενος στα εσχατολογικά γεγονότα, καλεί τη γη των πατέ-ρων σε έξαρση χαράς· «Θάρσει, γη, χαίρε και ευφραίνου, ότι εμεγάλυνε Κύριος του ποιήσαι» (Ιωήλ 2,21). Όμοια και ο προφήτης Σοφονίας καταλήγει την προφητεία του σε πρόσκληση δοξολογίας και χαράς· «Χαίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ιερουσαλήμ ευφραίνου και κατατέρπου εξ όλης της καρδιάς σου..., περιείλε Κύριος τα αδικήματά σου, λελύτρωταί σε εκ χειρός εχθρών σου· βασιλεύς Ισραήλ Κύριος εν μέσω σου, ουκ όψη κακά ουκέτι. Εν τω καιρώ εκείνω ερεί Κύριος τη Ιερουσαλήμ· θάρσει, Σιών, μη παρείσθωσαν αι χείρες σου· Κύριος ο Θεός σου εν σοι, δυνατός σώσει σε, επάξει επί σε ευφροσύνην και καινιεί σε εν τη αγαπήσει αυτού και ευφρανθήσεται επί σε εν τέρψει ως εν ημέρα εορτής» (Σοφ. 3,14-17).

Αύτη η εσχατολογική χαρά θα είναι το προνόμιο μόνο των πιστών του Θεού και των δικαίων. Και αν σήμερα υπάρχουν φυλές και λαοί που χαίρουν μέσα στην αδικία και στην ανομία, ο Θεός «τότε» θα άρει αυτήν τη χαρά τους (Ωσηέ 2,11· πρβλ. Ιε, 24,25· Ιερ.16,9). Η χαρά του Ισραήλ θα γίνει και χαρά των «εθνών» μόνο εσχατολογικά με τη δίκαιη Κρίση του Θεού. Τότε «εξομολογησάσθωσάν σοι λαοί πάντες. Ευφρανθήτωσαν και αγαλλιάσθωσαν έθνη, ότι κρινείς λαούς εν ευθύτητι και έθνη εν τη γη οδηγήσεις» (Ψαλμ.67,4-5).

Από όλα αυτά διαπιστώνεται, πως η χαρά δεν παραλείπεται να μνημονεύεται ευκαιριακά μέσα στα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης. Βέβαια δεν παρατηρείται μια ιδιαίτερη έξαρση στο θέμα αυτό, όπως παρατηρείται στην Καινή Διαθήκη, αλλά πάντως βρίσκουμε ενδιαφέρουσες θέσεις. Το κείμενο εκείνο που δείχνει μια χαρακτηριστική προτί-μηση στο θέμα της χαράς είναι το βιβλίο των Ψαλμών, όπου παρουσιάζεται συχνά ο Θεός ως το αντικείμενο της χαράς και η παρουσία Του ως η πλέον ουσιαστική προϋπόθεση για την ανάπτυξη και εδραίωσή της μέσα στη ζωή ενός πιστού ανθρώπου. Εδώ στους Ψαλμούς η θρησκευτική χαρά βρίσκει την πιο υψηλή και καθαρή έκφρασή της από όλα τα κείμενα της Π. Διαθήκης, και ασφαλώς από όλα τα κείμενα, φιλολογικά ή θρησκευτικά, του κόσμου που περιβάλλει την Κ. Διαθήκη.

Τα προφητικά κείμενα, επίσης, μνημονεύουν με διάφορες παραλλαγές το θέμα της χαράς. Πολλές φορές βλέπουμε τους Προφήτες να αναφέρονται απευθείας στη χαρά των πιστών, άλλες όμως δι' ενός πλάγιου τρόπου σε συνδυασμό με τις θείες

απειλές για σκληρή τιμωρία των απίστων και αδίκων. Πράγματι, οι Προφήτες βλέπουν στον ορίζοντα του μέλλοντος μια αποφασιστική στιγμή που θα κρίνει και θα διαχωρίσει την ιστορία στα δύο. Στην παλιά και στη νέα εποχή. Η χαρά και η ευτυχία τοποθετούνται στη νέα εσχατολογική εποχή του μέλλοντος, αφού θα είναι ολωσδιόλου νέα και καλύτερη, χωρίς τις δοκιμασίες και τις πικρίες του παρελθόντος.

Αυτή η αντίληψη τονίσθηκε ήδη απ' τον η' αιώνα π.Χ., κυρίως από τον προφήτη Ησαΐα, ο οποίος τη νέα εποχή την χαρακτηρίζει και σαν τον αιώνα του «φωτός», σε αντίθεση με τον παλιό αιώνα του «σκότους» και της «σκιάς θανάτου» (Ησ. 9,2). Την αυτή γραμμή ακολουθούν κατά τον ζ' αιώνα και οι προφήτες Σοφονίας (3,14) και Αββακούμ (3,18). Ο τελευταίος μάλι-στα τη νέα εποχή την συσχετίζει και με τη μεγάλη νίκη του Ισραήλ εναντίον των εχθρών του. Ασφαλώς ιδιαίτερη προτίμηση σ' αυτό το σημείο δείχνουν και τα ονομαζόμενα κεφάλαια του Δεύτερο—Ιερεμία και Δεύτερο—Ησαΐα.

Αλλά και στους επόμενους αιώνες συνεχίζεται η ίδια προφητική παράδοση. Ο προφήτης Ιωήλ, κατά τον ε' αιώνα, τονίζει, ότι κάποια ημέρα στο μέλλον η χαρά θα πλημμυρίσει το έθνος (Ιωήλ 2,21-23) και μαζί του ο προφήτης Ζαχαρίας καλεί τη Σιών σε αλαλαγμούς χαράς, γιατί έρχεται ο βασιλεύς της νέας εποχής, ο πράος και δίκαιος, ο σωτήρας του λαού (Ζαχ. 9,9). Στον δ' αιώνα, και ιδιαίτερα στο κείμενο του Βαρούχ (4,22-36), έχουμε θαυμάσιες εικόνες, παρμένες από την καθημερινή ζωή, για να τονισθεί με γλαφυρό τρόπο η αγαλλίαση και η χαρά μέσα σε μια νέα εσχατολογική πραγματικότητα. Οι διατυπώσεις του Βαρούχ εδώ μας θυμίζουν σε πολλά σημεία εξάισια χωρία του τρίτου μέρους του βιβλίου του Ησαΐα.

Ο τονισμός εκ μέρους των περισσοτέρων Προφητών της εσχατολογικής ιδιαίτερα χαράς, έχει σαν σκοπό να μας συνδέσει με την κατάσταση εκείνη αρμονίας και γαλήνης που επικρατούσε στη δημιουργία προ της πτώσεως. Τότε υπήρχε μια θαυμαστή συμβίωση ανθρώπων και κτηνών, κατοικίδιων ζώων και θηρίων. Δεν υπήρχε η γνωστή «έχθρα» μεταξύ τους. Όμοια θα συμβεί και στο μέλλον. Το προφητικό κήρυγμα αρέσκεται ιδιαίτερα στο να βλέπει τη χαρά της Εδέμ ν' αποκαθίσταται και πάλι στη δημιουργία. Αυτή είναι η πιο υψηλή μορφή χαράς στη γη των ανθρώπων και στην πλάση όλη.

(Γεωργίου Π. Πατρώνου, Η χαρά στην Καινή Διαθήκη, εκδ. Τήνος, Αθήνα 1983, σ. 30-35)

<https://bit.ly/2R7WrIN>